

Artykuł pochodzi z publikacji: Zeszyty Naukowe WSP nr 3/2018 Współczesne aspekty relacji i komunikacji (Red. tomu) A. Grzegorzcyk, Wyższa Szkoła Promocji, Mediów i Show Businessu, Warszawa 2019

Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa

Karina Nina Kowalczyk

Wydział Humanistyczny

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

Abstrakt:

Bezpieczeństwo to dobro, które figuruje na czołowym miejscu listy wartości pożądanych oraz chronionych tak przez jednostki jak i podmioty zbiorowe. Kwestia osiągnięcia oraz utrzymania optymalnego w danych warunkach stanu bezpieczeństwa stanowi w związku z tym jeden z zasadniczych celów ludzkiego działania. Wiadomo jednocześnie, że bezpieczeństwo absolutne oraz powszechne może mieć tylko charakter ideału wyobrażanego, jak również pożądanego lecz w praktyce jest nieosiągalne. Bezpieczeństwo nie jest wartością stałą i niezmienną dlatego też jednym z ważniejszych aspektów działań na rzecz uzyskiwania odpowiedniego poziomu zaspokojenia jego potrzeby jest systematyczne identyfikowanie, obserwowanie, diagnozowanie, jak również modyfikowanie uwarunkowań tworzących środowisko bezpieczeństwa.

Bezpieczeństwo to jedna z najważniejszych, posiadających złożony charakter potrzeb, której zaspokojenie określa warunki funkcjonowania oraz rozwoju państwa. W związku z tym kwestia ta od dawna stanowi przedmiot dociekań badawczych, a także obszar, w obrębie którego nieustannie poszukuje się rozwiązań prowadzących do optymalizacji poziomu bezpieczeństwa dla całego szeregu pod-

miotów. Potrzeba bezpieczeństwa jest jedną z podstawowych potrzeb człowieka, obecną na każdym etapie życia i stanowi podstawę jego egzystencji. Brak zaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa wyrządza szkody jednostce czy też grupie ludzkiej, gdyż destabilizuje jej tożsamość i funkcjonowanie. Przejawiają one wówczas tendencje do zmiany istniejącego stanu rzeczy, do oporu wobec niekorzystnych zmian oraz do stosowania środków ochronnych mogących przywrócić im poczucie bezpieczeństwa. Tendencje tego rodzaju dowodzą, że bezpieczeństwo jest nie tyle określonym stanem rzeczy, a ciągłym procesem społecznym, w ramach którego działające podmioty starają się doskonalić mechanizmy zapewniające im poczucie bezpieczeństwa.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, zagrożenie, konflikt, wojna, naród

Contemporary safety hazards

Abstract:

Safety is a good, which is at the forefront of the list of desirable values and protected by both individuals and collective entities. The issue of achieving and maintaining optimal security conditions under given conditions is therefore one of the main goals of human action. At the same time, it is known that absolute and universal security can only have the character of the imaginary as well as desirable, but in practice it is unattainable. Security is not a constant and immutable value, which is why one of the most important aspects of activities aimed at achieving an adequate level of satisfying its needs is systematic identification, observation, diagnosis as well as modifying the conditions that make up the security environment.

Security is one of the most important, having a complex nature of needs, the fulfillment of which defines the conditions for the functioning and development of the state. Therefore, this issue has long been the subject of research, as well as the area in which solutions aimed at optimizing the level of security for a whole range of entities are constantly sought. The need for security is one of the basic human needs,

present at every stage of life and forms the basis of its existence. Lack of satisfying the need for security causes damage to the individual or to the human group, as it destabilizes its identity and functioning. They then manifest tendencies to change the existing state of affairs, to resist unfavorable changes and to apply protective measures that can restore their sense of security. Trends of this kind prove that security is not a certain state of affairs but a continuous social process, within which active entities try to improve the mechanisms ensuring their sense of security.

Key words: safety, menace, conflict, war, nation

Wstęp

Po zakończeniu zimnej wojny świat wszedł w nową fazę rozwoju życia międzynarodowego. Doszło także do zasadniczej zmiany międzynarodowego środowiska bezpieczeństwa. Porządek międzynarodowy w swych głównych formach oraz cechach nie przypominał niczego, z czym mieliśmy do czynienia w ciągu ostatnich dwóch stuleci. Zniknęła na jakiś czas biegunowość jako wyraz geopolitycznego układu sił, nie pojawił się żaden nowy koncert mocarstw, krótko trwała iluzja „nowego porządku” fundowanego na założeniach Karty Narodów Zjednoczonych i ubezpieczanego zgodną współpracą mocarstw, stałych członków Rady Bezpieczeństwa. Wobec bezapelacyjnego zwycięstwa Zachodu nie było szans na nowy wielki spór ideologiczny. Być może najważniejszą cechą pozimnowojennego globalnego środowiska bezpieczeństwa jest zanik prawdopodobieństwa wybuchu wielkiej wojny, to znaczy wojny pomiędzy mocarstwami. W dyskursie międzynarodowym uważa się ją za mało prawdopodobną.

Nowe środowisko bezpieczeństwa charakteryzuje się pojawieniem zupełnie nowych kategorii zagrożeń, choć tradycyjne, czasem przybrane w nowe szaty ideologiczne zupełnie nie ustąpiły. Generalnie rzecz biorąc, po zimnej wojnie możemy mówić o czterech kategoriach zagrożeń:

- całym spektrum zagrożeń tradycyjnych wyrażających się w użyciu siły zbrojnej w stosunkach pomiędzy państwami;
- zagrożeniach nietradycyjnych, tak zwanych asymetrycznych, związanych z pojawieniem się w życiu międzynarodowym podmiotów

pozapaństwowych;

- związanych z rozwojem cywilizacyjnym (zagrożenia dla środowiska naturalnego człowieka, rozwój technologii informatycznych);
- związanych z rozszerzaniem się definicji bezpieczeństwa (nowe kategorie bezpieczeństwa w rodzaju bezpieczeństwa energetycznego lub żywnościowego).

Tak jak to było do tej pory, wszystkie wymienione zagrożenia współwystępują i wzajemnie się zasilają. Łatwo sobie wyobrazić tradycyjny konflikt międzypaństwowy, którego tłem jest dostęp do źródeł energii, a bezpośrednią przyczyną aktywność ugrupowań terrorystycznych skierowana przeciwko jakiemuś mocarstwu w związku z traktowaniem przez dane mocarstwo regionu zasobnego w surowce energetyczne jako własnej strefy wpływów, łącznie z utrzymaniem w regionie własnych wojsk oraz uzależnianiem od siebie lokalnych władz.

Cztery kategorie zagrożeń tradycyjnych:

- tkwiące w strukturze porządku międzynarodowego;
- tkwiące w naturze wewnętrznej oraz zewnętrznej polityki państw;
- wynikające z niezakończonych procesów narodotwórczych oraz dążeń narodów do samostanowienia w formie ustanowienia własnego państwa;
- o charakterze ideologicznym, czyli związane z pojawianiem się idei, które inspirują do użycia siły w celu urzeczywistnienia wizji porządku społecznego stanowiących część tych ideologii.

Jak łatwo sobie wyobrazić i w tym przypadku najczęściej dochodzi do przenikania lub nakładania się na siebie różnych zagrożeń czy ich przyczyn.

Przyjęło się uważać, że problem dla bezpieczeństwa stwarzają zagrożenia, które powinny być możliwe precyzyjnie zdefiniowane, aby polityka oraz strategie bezpieczeństwa mogły się im skutecznie i na czas przeciwstawiać. Życie społeczne stało się bowiem o wiele bardziej złożone, żywiołowe, w znacznej mierze nieprzewidywalne, co nie znaczy chaotyczne. Z jego wielowarstwowej, pogmatwanej tkanki wynikają dla bezpieczeństwa międzynarodowego różne zjawiska, które nie zawsze dają się wprost określić jako zagrożenia dla bezpieczeństwa.

Konkretne zagrożenia mają swoje bezpośrednie przyczyny, głębsze źródła i wreszcie szersze, wytworzone przez historyczne pro-

cesy tło. Dopiero pod wpływem wzajemnego oddziaływania na siebie wszystkich tych czynników dochodzi do zagrożenia, które może się zmaterializować w kon ikcie o określonym przebiegu¹.

Wbrew optymistycznym przypuszczeniom upadek ZSRR, jak również koniec zimnej wojny nie okazały się początkiem nowej, a co za tym idzie lepszej rzeczywistości międzynarodowej. Nie spełniły się też przepowiednie, że światowa gospodarka zastąpi światową politykę.

Załamanie się dwubiegunowego świata oraz rozpad sowieckiego supermocarstwa wymagał zbudowania nowej równowagi międzynarodowej, uwzględniającej kształtowanie się nowych centrów potęgi, a do tego również uporańia się z kon iktami na obszarze postsowieckim.

Na przełomie XX i XXI wieku poziom stabilizacji dość niespodziewanie uległ pogorszeniu. Świat wcześniejszych wojen, toczonych pośrednio poprzez wielkie mocarstwa, zamienił się

w świat wojen oraz kon iktów lokalnych o charakterze etnicznym, religijnym i kulturowym, prowadzonych niezależnie od państw, a często wbrew i przeciwko państwu. Przeniknęły one na dobre do życia codziennego społeczeństw, często w sposób znacznie głębszy niż wcześniejsze. Mając łatwość szybkiego umiędzynarodowienia, stały się one poważnym zagrożeniem nie tylko dla sąsiadów, ale też i całego regionu. A terroryzm sprawił, że zagrożenie bezpieczeństwa stało się czymś bardzo realnym. Niemniej, dzięki mobilizacji społeczności międzynarodowej i jej zaangażowaniu w rozwiązywanie kon iktów, sytuacja uległa poprawie.

Po 1990 roku odnotowano na świecie ponad 60 kon iktów zbrojnych, w tym część zadawnionych, ale równocześnie wiele nowych, m.in. związanych z rozpadem ZSRR czy też Jugosławii. W wielu regionach świata zaostreniu uległy kon ikty o charakterze etnicznym oraz religijnym, jak również nasiliły się masowe migracje i związane z nimi klęski humanitarne. Z uwagi na sprzeczne interesy mocarstw i brak ich jednolitego stanowiska odnośnie do poszczególnych kon iktów, a niekiedy wręcz zainteresowanie ich podtrzymywaniem są one bardzo trudne do rozwiązania jedynie przy pomocy presji dyplomatycznej czy pokojowych i politycznych misji Organizacji Narodów Zjednoczonych,

¹ R. Kuźniar, i in., Bezpieczeństwo międzynarodowe, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2012, s. 40-42.

Unii Europejskiej i Unii Afrykańskiej, które nie są w stanie w pełni kontrolować stron i wymusić pokojowych standardów zachowań. Skłoniło to społeczność międzynarodową do akceptacji interwencji zbrojnych nowego rodzaju, mających na celu przywrócenie oraz kontrolę pokoju, ochronę ludności cywilnej i zapewnienie przestrzegania praw człowieka. Pierwszymi z nich były interwencje NATO w Bośni w 1994r. oraz w Jugosławii w 1999r. Wojną nazwiemy konflikt pomiędzy społecznościami zintegrowanymi politycznie, etnicznie, religijnie, ideologicznie itp., w którym zaangażowane są wszystkie dostępne oraz niezbędne do osiągnięcia zakładanego celu środki o charakterze militarnym i pozamilitarnym. Należy jednak przy tej okazji zwrócić szczególną uwagę, że choć wojna jest zjawiskiem opisanym oraz skodyfikowanym w prawie międzynarodowym, jednak jej wielowymiarowość i złożoność sprawia iż społeczność międzynarodowa ma dziś poważny problem z poprawnym definiowaniem zagrożeń, a także określeniem czym właściwie jest współczesna wojna. Używanie terminu „wojna” jest bowiem nadzwyczaj bardzo szerokie, a granice między tym co jest wojną a tym co nią nie jest są obecnie bardzo nieostre. Powszechnie używane określenia takie jak: „zimna wojna”, „wojna ekonomiczna”, „wojna psychologiczna”, a ostatnio także „wojna z terroryzmem” i „cyberwojna” nie oddają klasycznego sensu tego zjawiska. Niedookreśloność terminu „wojna” dała się odczuć szczególnie po ataku terrorystycznym 11 IX 2001r., kiedy Waszyngton ogłosił „wojnę z terroryzmem”, a więc wojnę nie przeciwko określonemu państwu czy też nawet organizacji, ale przeciwko zjawisku. W tym wypadku przemieszaniu uległy wszystkie wymiary i kategorie omawianego problemu. Z konfliktem zbrojnym będziemy natomiast mieli do czynienia w wypadku działań na mniejszą skalę, nieangażującym całości zasobów militarnych oraz pozamilitarnych zwaśnionych stron, a przynajmniej jednej ze stron, dla osiągnięcia zamierzonego celu. Konflikt nie wyklucza stosowania przemocy i może też być podobnie jak wojna rozwiązany poprzez negocjacje pokojowe i międzynarodową mediację².

Wojna jest jedną z najstarszych form stosunków międzynarodowych. Traktowano ją w minionych stuleciach jako zjawisko społeczno-historyczne związane z rozwojem cywilizacji oraz jako środek prowadzenia polityki, służący rozwiązywaniu sporów oraz konfliktów

² Konflikty współczesnego świata. Wielkie tematy, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 28-31.

międzynarodowych.

Zjawisko wojny od zawsze było przedmiotem badań, lecz dopiero w czasach współczesnych stworzono dyscyplinę naukową – polemologię (socjologię wojny, której celem jest szczegółowa obserwacja oraz badanie tego zjawiska. Polemologowie posługują się negatywną definicją pokoju, twierdząc, że jest to stan braku wojny lub zorganizowanej przemocy zbiorowej. Za główne przesłanki wybuchu wojen uznają czynniki geograficzne oraz geopolityczne.

Według Istvana Kende – węgierskiego naukowca, zajmującego się głównie badaniami nad pokojem – wojna charakteryzuje się następującymi cechami:

- występowaniem dwóch lub większej liczby przeciwstawnych, zorganizowanych sił zbrojnych, z których co najmniej po jednej stronie biorą udział regularne oddziały wojskowe, oddziały paramilitarne itp.;
- przeciwstawne strony walczące muszą być zorganizowane według jakiegoś określonego schematu, a ponadto ich działania zbrojne muszą być prowadzone w sposób planowany, zgodnie z zasadami walki;
- istnieje ustalona chronologicznie kontynuacja konfliktu zbrojnego bądź korelacja strategicznych i taktycznych zamierzeń szczebla dowodzenia.

Zarówno w armii, jak i w siłach partyzanckich musi istnieć centrum dowodzenia.

Do konfliktów zbrojnych, biorąc za kryteria formy, sposoby oraz skalę stosowanej przemocy zalicza się:

- wojnę;
- interwencję zbrojną;
- incydent zbrojny;
- przewrót wojskowy;
- blokadę zbrojną;
- inne formy

Przy klasyfikacji konfliktów zbrojnych można spotkać się najczęściej ze stosowaniem kryteriów:

- statusu prawnomiędzynarodowego podmiotów biorących w nich udział;
- sprawiedliwości;
- skali przestrzennej prowadzonych działań zbrojnych;

- charakteru realizowanych przez strony celów;
- sposobu prowadzenia działań;
- rodzaju użytej broni

Stosując kryterium dotyczące statusu prawnomiędzynarodowego stron uczestniczących w walkach, kon ikty dzielimy na międzynarodowe i nie międzynarodowe (wewnętrzne). Do pierwszych zaliczamy kon ikty, w których biorą udział państwa lub grupy państw, wojny kolonialne (narodowo-wyzwoleńcze) oraz akcje zbrojne podjęte przez Radę Bezpieczeństwa ONZ przeciwko państwu lub grupie państw, które dopuściły się agresji. W kon iktach wewnętrznych uczestniczą ugrupowania polityczne wewnątrzpaństwowe, które coraz częściej korzystają z pomocy zewnętrznej co może doprowadzić do umiędzynarodowienia kon iktu wewnętrznego.

Kategorią najstarszą jest podział wojen na sprawiedliwe i niesprawiedliwe. Jest to jednak kryterium subiektywne, ponieważ każda ze stron stara się wykazać oraz uzasadnić swoje prawo do ataku lub też obrony. Do wojen sprawiedliwych zaliczano przede wszystkim te, które nie miały charakteru zaborczego: obronne, narodowo-wyzwoleńcze. Natomiast za niesprawiedliwe mające zdecydowanie agresywny charakter oraz zaborcze cele.

Ze względu na skalę zaangażowanych sił oraz stopień wywoływania napięć w regionie możemy dokonać podziału na kon ikty:

- globalne – gdy zaangażowane są siły supermocarstwa, działania prowadzone są na dużym obszarze i wywołują napięcia w skali światowej;

- regionalne – przy zaangażowaniu dużej części lub większości państw regionu, wprowadzeniu do działań poważnych sił, co wywołuje napięcia na stosunkowo dużym obszarze;

- lokalne – w walkach biorą udział państwa o małym znaczeniu międzynarodowym, zaangażowane siły są stosunkowo niewielkie co nie wywołuje większych napięć oraz reakcji międzynarodowych.

Przy zastosowaniu kryteriów odnoszących się do sposobów oraz środowisk w jakich prowadzonych są działania bojowe możemy wyróżnić wojnę lądową, powietrzną lub morską.

Mogą też wystąpić typy mieszane, np. wojna powietrzno – lądowa. Gdy rozpatrujemy rodzaje środków użytych do prowadzenia walki mówimy o wojnie: atomowej, chemicznej, biologicznej, konwencjonalnej itp.

Posługując się kategorią celów, do których dążą strony biorące udział w konfliktach wyróżnia się wojny agresywne – zaborcze, kolonialne, imperialistyczne oraz wojny obronne – antykolonialne, narodowo-wyzwoleńcze, skierowane przeciwko obcej dominacji. Pojawiły się też kategorie wojen prewencyjnych zmierzających do zapobieżenia lub odsunięcia zagrożenia militarnego oraz wojen represyjnych. Wyodrębniono także wojny o celach szczególnych, np. religijne czy sukcesyjne.

Wspomniany już wcześniej I. Kende dokonał podziału konfliktów zbrojnych, opierając się na kryteriach zakresu przestrzennego oraz przyczyn prowadzenia wojen. Wyodrębnił w ten sposób następujące kategorie konfliktów:

- rozgrywane się na terytorium danego państwa wskutek dążeń do obalenia istniejącej władzy;
- toczone na terytorium danego kraju w imię dążeń religijnych, etnicznych oraz mniejszościowych, separatystycznych konfliktów oraz dążeń;
- prowadzone przez armie dwóch lub więcej stron walczących poza własnymi granicami.

Rozpatrując rodzaje podmiotów biorących udział w konfliktach zbrojnych dzielimy je na międzypaństwowe, nazywane też międzynarodowymi oraz konflikty nie międzynarodowe – wewnętrzne. Konfliktami międzynarodowymi będziemy nazywali takie przypadki, w których występują przeciwko sobie państwa lub grupy państw.

Chociaż do tej pory nie rozwiązano w sposób całościowy wszelkich kwestii wiążących się z problematyką konfliktów międzynarodowych, to można jednak wyciągnąć wnioski odnośnie przyczyn lub całych zespołów przyczyn oraz czynników wpływających na ich powstawanie.

Do głównych powodów powstawania konfliktów zbrojnych należą najczęściej:

- wewnętrzne napięcia społeczno-polityczne;
- poczucie zagrożenia bezpieczeństwa;
- roszczenia terytorialne;
- podziały etniczne;
- rywalizacja o miejsce w podziale pracy;
- rywalizacja o surowce;
- różnice ustrojowe;

- różnice religijne;
- uprzedzenia rasowe;
- motywacje historyczne.

Celem użycia siły zbrojnej jest pokonanie obcej obrony, zniszczenie ważnych zasobów infrastruktury, zawładnięcie obcym terytorium, podporządkowanie sobie jego mieszkańców oraz rozciągnięcie wpływów określonej ideologii. W najnowszych czasach niektóre z wojen motywowane są nie tylko względami interesu narodowego, lecz także ochroną praw człowieka przez co zyskują wsparcie organizacji oraz instytucji międzynarodowych.

W ramach badań polemologicznych wyodrębniono tzw. fronty agresywności, czyli regiony szczególnie narażone na zaistnienie konfliktu, który mógł się przerodzić w konflikt zbrojny o dużym stopniu intensywności³.

Współczesne wojny zdecydowanie różnią się od wojen w ich klasycznym rozumieniu. Coraz rzadziej mamy do czynienia ze zhierarchizowaną oraz centralnie dowodzoną strukturą armii, a nawet z regularnymi siłami zbrojnymi. Uczestnikami współczesnych wojen są często organizacje paramilitarne, grupy samoobrony czy bojowników, terroryści, „armie” lokalnych wodzów, zorganizowana przestępczość i kryminalne gangi, jednostki policji/milicji, oddziały najemników, czasem zdemoralizowane jednostki wojskowe. We współczesnych wojnach nad regularnymi operacjami militarnymi przeważają techniki destabilizacji i zastraszania, zaczerpnięte ze strategii terrorystycznych, partyzanckich lub przeciw partyzanckich. Strony konfliktu ubiegają się o pomoc u sojuszników, a częściej diaspory, współwyznawców lub organizacji pozapaństwowych.

Obecnie mamy przede wszystkim do czynienia z konfliktami wewnętrznymi, tzn. takimi, które dawniej traktowano co najwyżej w kategoriach wojny domowej i które różnią się zasadniczo od tradycyjnych wojen międzypaństwowych. Z reguły nie są one inspirowane czynnikami ideologicznymi, ale religijnymi, cywilizacyjnymi i etnicznymi. Ich celem jest zachowanie i obrona tożsamości własnej grupy co osiąga się często przez fizyczną eliminację grupy obcej. O ile więc wojny międzypaństwowe charakteryzuje zwykle ograniczenie eskalacji do osiągnięcia zamierzonego celu, o tyle wojny wewnętrzne bywają

³W. Fehler, Współczesne bezpieczeństwo, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002, s. 30-36.

bardzo gwałtowne. Towarzyszą im zorganizowana przemoc, czystki etniczne oraz ludobójstwo. Powszechnie występują tutaj takie zjawiska jak: nieliczenie się z kodeksem praw wojny, normami postępowania z ludnością cywilną, opinią międzynarodową, jeńcami, rannymi, personelem organizacji humanitarnych. Istotnym elementem tych wojen jest szerzenie strachu

oraz nienawiści, a w konsekwencji powstanie kulturowej, jak również politycznej przepaści między zwaśnionymi stronami.

W dzisiejszym świecie podział wojen na lokalne, regionalne i globalne bywa niekiedy trudny do ustalenia. Konfikty wewnętrzne często wykraczają poza ramy jednej społeczności lub granice państwa czy obszaru, na którym się on toczy. Wymiary te są obecnie ze sobą na tyle powiązane, że konflikt o charakterze lokalnym lub tylko wewnętrznym może być postrzegany jako zjawisko o zasięgu ponadregionalnym czy nawet globalnym. Dlatego też są one źródłem niepokoju oraz troski zarówno państw sąsiedzkich, jak również i całej społeczności międzynarodowej.

We współczesnym świecie pojawiły się też wojny/konflikty, opisywane jako asymetryczne, przy czym asymetryczność wynika nie tyle z nierównowagi potencjałów stron, ale z odmiennej jakości przeciwników. Są to wojny bez frontów, pół bitew, oraz wrogich armii, wojny, w których przeciwnik państwa nie jest podmiotem prawa międzynarodowego, nie krępują go więc żadne ograniczenia, a państwo nie posiada symetrycznych możliwości przeciwstawienia się zagrożeniu, gdy stroną konfliktu stanowią niepaństwowe siły zbrojne. Ten rodzaj sił zbrojnych jest szczególnie niebezpieczny i destabilizujący, do tego nieobliczalny, nieprzestrzegający żadnych norm i zasad prawnych oraz wyjątkowo brutalny w działaniach.

Zagrożenia asymetryczne są przy tym zjawiskiem bardzo szerokim, a co za tym idzie trudno definiowalnym; dotyczą one zarówno sfery militarnej, jak i pozamilitarnej, obejmując takie zjawiska jak: terroryzm, piractwo, działalność zorganizowanych grup przestępczych, a także problemy związane z migracjami, uchodźstwem, głodem, a nawet zagrożeniami środowiska przyrodniczego. Do tej kategorii należy również cyberterroryzm, którego celem jest sparaliżowanie przeciwnika poprzez zablokowanie, przejęcie kontroli lub zainfekowanie jego połączeń sieciowych.

Ponadto mamy też do czynienia z konfliktami określanymi jako

„poniżej progu wojny” lub „innymi niż wojna”, tj. z takimi, których celem jest wymuszenie lub zabezpieczenie pokoju poprzez ograniczone użycie sił militarnych, politycznych i współpracy cywilno-wojskowej. Służą temu także akcje ekspedycyjne, tzw. „uderzenia przewencyjne”, które mają na celu uprzedzenie ewentualnych zagrożeń poprzez niedopuszczenie do ich rozwinięcia się.

Zagrożenia stanowią podstawową oraz pierwotną kategorię bezpieczeństwa narodowego. Dlatego też określenie ich współczesnego charakteru jest podstawowym krokiem w procesie tworzenia bezpieczeństwa narodowego. Jednakże obraz współczesnych zagrożeń będzie niepełny bez równoczesnego rozpatrzenia stanu organizacji bezpieczeństwa narodowego, gdyż właśnie ten stan może osłabiać zagrożenia lub czynić społeczeństwo bezbronne wobec zagrożeń, a nawet być samym w sobie zagrożeniem, prowokując los lub przeciwników.

Równocześnie celowe oraz konieczne jest rozpatrywanie bezpieczeństwa narodowego w powiązaniu z zagrożeniami oraz stanem organizacji bezpieczeństwa międzynarodowego. Za takim podejściem przemawiają co najmniej cztery argumenty.

Pierwszy to wciąż rosnąca zależność bezpieczeństwa narodowego od tego, co dzieje się za granicą, a nawet na całym świecie. Dlatego też zagrożenia bezpieczeństwa międzynarodowego związane np. z zaopatrzeniem w ropę naftową oraz gaz, degradacją środowiska naturalnego czy też zwalczaniem terroryzmu przekładają się bezpośrednio na bezpieczeństwo narodowe.

Drugi to wciąż rosnąca otwartość państw na przepływ towarów, informacji oraz osób, będąca zarówno wynikiem upadku buforów granicznych z okresu konfrontacji NATO z Układem Warszawskim jak i wzrostu współpracy gospodarczej oraz powszechności globalnej Internetu.

Trzeci to konieczność współuczestniczenia w tworzeniu bezpieczeństwa międzynarodowego nie tylko w formie przynależności do ONZ, UE oraz NATO, ale również udziału wojskowego w operacjach pokojowych i humanitarnych.

Czwarty argument to korzystanie z doświadczeń innych państw, ich sukcesów oraz błędów w tworzeniu bezpieczeństwa narodowego, zwłaszcza państw przodujących cywilizacyjnie, których „śladem rozwoju” podąża Polska i jest niejako skazana na problemy czy też zagrożenia, jakie niesie rozwój.

Rozpatrując współczesne pojęcie zagrożeń bezpieczeństwa narodowego można stwierdzić, że jego zakres rozszerzył się w porównaniu do tradycyjnie utożsamianego zagrożenia związanego z groźbą ataku (agresji). Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa narodowego można więc określić jako potencjalne lub istniejące zjawiska, sytuacje bądź działania godzące w wartości oraz interesy narodowe, stwarzające niebezpieczeństwo dla: życia oraz zdrowia, warunków bytu, mienia oraz środowiska, destrukcji (destabilizacji), jak również organizacji życia społecznego oraz państwowego, a także zniweczenia możliwości rozwoju.

Podstawą wyjściową do określenia charakteru zagrożeń bezpieczeństwa narodowego jest ocena bezpieczeństwa w XX w., niewyobrażalnego rozwoju nauki i techniki, które całkowicie zmieniły życie i funkcjonowanie ludzkości. Niestety, postęp techniczny, przynosząc wielkie korzyści społeczeństwom, przyniósł równocześnie zagrożenia oraz nieszczęścia, których rozmiar i skutki przekroczyły wszelkie tragedie przeszłości.

Właśnie zagrożenia bezpieczeństwa wynikające z postępu naukowo-technicznego można uznać za pierwszą cechę charakterystyczną współczesnych zagrożeń, które to mogą „obrócić”

świat wniwecz.

Z doświadczeń XX w., wynika, że olbrzymi postęp naukowo-techniczny przyniósł równocześnie olbrzymie zagrożenie dla ludzkości z widmem zagłady atomowej cywilizacji oraz całkowitej degradacji środowiska naturalnego na czele. Co więcej, postępowi naukowo-technicznemu nie towarzyszył i nie towarzyszy postęp w sferze etycznej oraz społecznej.

Postęp naukowo-techniczny przyniósł w aspekcie zagrożenia zarówno wojskowe, jak i cywilne potencjalne środki masowego rażenia (np.: broń jądrowa – elektrownie atomowe, broń chemiczna – trujące środki przemysłowe) i niemalże całkowite uzależnienie ludzkości od urządzeń technicznych, które same w sobie są groźne, bądź wrażliwe na awarie, akty terroru⁴.

Pojęcie zagrożeń bezpieczeństwa narodowego było dawniej definiowane w ścisłym związku z przyjmowanym za priorytetowy militarnym obszarem bezpieczeństwa narodowego. Z upływem czasu

⁴ Bezpieczeństwo Narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie, Wydawnictwo BELLO-NA, s. 97-99.

i różnymi katastrofalnymi wydarzeniami, zidentyfikowano nowe obszary bezpieczeństwa narodowego. Przykładem jest potwierdzona już współcześnie teza: Współczesne bezpieczeństwo narodowe, obrona narodowa obejmują w coraz większym stopniu oprócz siły militarnej, zdolności ochrony i ratownictwa ludności, substancji materialnej i środowiska przed zagrożeniami niemilitarnymi (...). Zagrożenia, jakie niosą dla współczesnych społeczeństw katastrofy i awarie techniczne, klęski żywiołowe oraz skażenie środowiska – są równe skutkom wojny.

Zatem uwzględniając współczesne rozumienie bezpieczeństwa narodowego (państwa) przyjmuje się, że zagrożeniem bezpieczeństwa państwa będzie taki splot zdarzeń wewnętrznych lub w stosunkach międzynarodowych, w którym z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego bytu i rozwoju wewnętrznego bądź naruszenie lub utrata suwerenności państwa oraz jego partnerskiego traktowania w stosunkach międzynarodowych – w wyniku zastosowania przemocy politycznej, psychologicznej, ekonomicznej, militarnej itp.

Tak zdefiniowane pojęcie zagrożeń bezpieczeństwa narodowego pozwala na ich podział typologiczny. Uwzględniając zatem najczęściej stosowane kryterium przedmiotowe, można podzielić je na: polityczne, militarne, gospodarcze, społeczne (społeczno-kulturowe), ekologiczne.

Spektrum różnych zdarzeń zagrażających bezpieczeństwu narodowemu jest szerokie. Przedstawione poniżej zostały przyporządkowane do przyjętego podziału zagrożenia bezpieczeństwa wg kryterium przedmiotowego.

Zagrożenie polityczne bezpieczeństwa narodowego definiowane jest jako stan, w którym nasilają się działania zorganizowanych grup społecznych (politycznych) uniemożliwiających wypełnianie przez państwo jego głównych funkcji, a przez to osłabiające lub niweczące działania organów lub też instytucji realizujących cele i interesy narodowe.

Tak duży obszar zainteresowania polityki państwa sprawia, że liczba i rozmiar tego typu zagrożeń dla państwa jest tutaj, w porównaniu do innych jego rodzajów, największy.

Zagrożenia militarne bezpieczeństwa narodowego obejmują użycie lub groźbę użycia siły militarnej przez podmioty prawa międzyna-

rodowego (państwa). Jednak przykłady zamachów terrorystycznych w USA i innych państwach dowodzą, że takie zagrożenie dla funkcjonowania państwa może zaistnieć także ze strony organizacji nie będącej podmiotem prawa międzynarodowego. Odnosząc się do historycznych doświadczeń Polski w zakresie zagrożeń militarnych należy przypomnieć, że to słabość militarna I i II Rzeczypospolitej była zachętą dla potężnych sąsiadów do wszczynania przeciwko naszemu narodowi wojen i jedną z przyczyn jego rozbiorów.

Zagrożenia ekonomiczne bezpieczeństwa narodowego dotyczą problematyki produkcji, wymiany oraz rozdziału różnych dóbr w państwie oraz racjonalnego nimi dysponowania dla pomnażania ogólnego dobrobytu.

Często są one identyfikowane i utożsamiane jako zagrożenia gospodarcze. Obejmują finanse państwa, proces produkcji, handel i dostęp do surowców w szczególności energetycznych.

Zagrożenia społeczne bezpieczeństwa narodowego. Częściej w typologiach zagrożeń bezpieczeństwa wymienia się nazwy: społeczno-kulturowe, psychospołeczne, kulturowe lub cywilizacyjne. Określenie zagrożenia społeczne zawiera w sobie wszystkie przypadki odnoszące się do niebezpieczeństwa utraty życia i zdrowia, tożsamości narodowej i etnicznej poszczególnych społeczności oraz bezpieczeństwa socjalnego i publicznego. Wynika to z wyróżnianych cech każdego społeczeństwa, jakim jest odrębność od innych zbiorowości, wzajemne oddziaływanie pomiędzy jego członkami, wspólne terytorium, instytucje, sposób komunikowania się, prawdopodobieństwo warunków życia, podział pracy, normy i wzorce postępowania. Zaliczyć można do nich: naruszenie praw człowieka oraz podstawowych wolności, uprzedzenia kulturowe i religijne, oraz dyskryminację mniejszości narodowych, etnicznych, kulturowych, religijnych i językowych, dyskryminację płci, manipulację świadomością i psychiką przy pomocy środków masowego przekazu, ograniczenie wolności mediów, nacjonalizm, szowinizm, ksenofobię, fundamentalizm religijny, patologie społeczne, masowe migracje, alienację społeczną, nadużycia wiedzy przeciwko ludzkości, dewaluację wartości ludzkich, zacieranie różnic pomiędzy dobrem a złem, kult przemocy, brutalizację stosunków międzyludzkich, katastrofy i kataklizmy prowadzące do naruszenia systemu społecznego, upadek systemu ochrony zdrowia ludności, kradzieże dóbr kultury, masowy import obcej kultury, kryzysy demograficzne,

ubożenie oraz głód dużych grup społecznych, degradację infrastruktury komunikacyjnej, mieszkaniowej oraz środków transportu.

Zagrożenie ekologiczne bezpieczeństwa państwa odnosi się do funkcjonowania żywej przyrody oraz warunków życia człowieka w tym środowisku oraz trwałego rozwoju narodu. Zagrożenie to może wywołać działalność człowieka oraz czynniki naturalne. Do zdarzeń tego typu możemy zaliczyć: niekontrolowaną eksploatację zasobów naturalnych, masowe zanieczyszczenie wody, powietrza, gleby, brak gospodarki odpadami komunalnymi, przemysłowymi i nuklearnymi, stosowanie niebezpiecznych technologii przemysłowych prowadzących do zmian w atmosferze, katastrofy naturalne oraz przemysłowe, naruszenie stosunków wodnych w środowisku prowadzące do erozji gleb, osuwisk oraz pustynnienia terenów, chaotyczną urbanizację, próby nuklearne i nowych typów broni⁵.

Wojna była w historii Europy instrumentem prowadzenia polityki, testem siły oraz szansą na zdobycie sławy, łupów oraz prestiżu. Państwo narodowe zwyciężyło nad innymi formami organizacji społecznej, takimi jak: miasta-państwa, i ligi miast, ponieważ skuteczniej prowadziło wojny zgodnie z zasadą, że „państwo prowadzi wojnę, a wojna czyni państwo”. O potędze państwa decydowała wielkość armii, zależna od rozmiaru państwa oraz wielkości populacji. Państwa prowadziły wojny w celu obrony honoru, terytorium i pozycji w Europie, wyprzedzenia działań innych państw oraz ochrony handlowych interesów poddanych/obywateli.

Sklonność do wojny określał dominujący w danym czasie rodzaj broni, organizacja sił zbrojnych oraz położenie geograficzne. Nie bez znaczenia jest rozkład potęgi w systemie międzynarodowym. Wojny są bardziej prawdopodobne, jeśli:

- państwa są zbyt optymistyczne co do przewidywanych wyników wojen;

- przewagę zyskuje strona, która pierwsza przeprowadza mobilizację i atak;

- szybkie zmiany rozkładu sił tworzą możliwości dużych zysków;

- zasoby kumulują się, co oznacza, że ich posiadanie umożliwia kontrolę dodatkowych zasobów oraz podbój jest stosunkowo łatwy, a państwa przyjmują postawę ekspansjonistyczną.

⁵ Tamże s. 109-113.

Potężne państwa prowokują kryzysy w nadziei na zyski, jakie da zwycięstwo. Tymczasem państwa często błędnie oceniają swoją relatywną potęgę lub wolę walki. W konsekwencji przyczynami wojen są optymistyczne iluzje oraz niemożność zobaczenia przyszłości. Byłoby mniej wojen, gdyby przegrani mogli przewidzieć ich skutki.

Posiadanie przemysłu obronnego jest elementem narodowej suwerenności. Tak zwany dylemat bezpieczeństwa ekonomicznego wynika z konieczności wyboru między chęcią utrzymania kontroli państwa nad przemysłem obronnym, żeby w ten sposób uniknąć zależności od innych państw w zakresie technologii lub rozprzestrzenienia się technologii w ręce potencjalnego wroga, a możliwością osiągnięcia korzyści z globalizacji. Zachowanie konkurencji wymaga otwarcia przemysłów zbrojeniowych na tendencje globalizacyjne.

Teorie przyczyn wojen dzielą się także według poziomu analizy. Teorie systemowe tłumaczą przyczyny wojen oddziaływaniem struktury systemu międzynarodowego. Rozwiązanie kryzysu może nastąpić w wyniku wojny i terytorialnej ekspansji, do której dochodzi wtedy, gdy korzyści ze zmiany przekroczą koszty jej przeprowadzenia⁶.

Podsumowując analizę współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego oraz stanu organizacji bezpieczeństwa Polski i świata, ich wpływ na tworzenie bezpieczeństwa narodowego można ująć w następujących tezach:

- jakkolwiek ustąpiło widmo zagłady jądrowej cywilizacji po zakończeniu konfrontacji UW – NATO, to jednak nad światem, a więc i nad Polską, wciąż wisi widmo zgłady wojskowymi oraz cywilnymi środkami masowego rażenia, jakie są w arsenałach wielu państw i niestety, również w rękach państw, organizacji międzynarodowych i grup terrorystycznych;

- nieustanny postęp techniki, oprócz korzyści przynosi nieuchronnie nowe coraz większe możliwości zagrożeń ludzkości i środowiska oraz uzależnienie bezpieczeństwa od funkcjonowania urządzeń technicznych;

- po zakończeniu zimnej wojny zagrożenie wojenne w Europie zmniejszyło się, ale niepewność jest o wiele większa;

- terroryzm, tradycyjna forma przemocy, wykorzystując współczesne wojskowe i cywilne środki rażenia oraz dostępność do obiektów

⁶ J. Czaputowicz, *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Współczesne koncepcje*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 40-41.

i urządzeń infrastruktury krytycznej przekształcił się w mega terroryzm – największe zagrożenie bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego;

- niepowstrzymana destrukcja środowiska naturalnego systematycznie pogarsza warunki życia ludzkości, a w perspektywie grozi zagładą życia biologicznego;

- ochrona oraz obrona wciąż wzrastającej liczby i rodzajów obiektów, jak również urządzeń infrastruktury krytycznej staje się jednym z głównych wyznaczników zapewnienia bezpieczeństwa narodowego;

- zagrożenia społeczne bezpieczeństwa na czele z masowym bezrobociem, endemią HIV/AIDS, narkomanią oraz demoralizacją młodzieży zwiastują zastój rozwoju oraz destabilizację więzi i struktur społecznych, jak również państwowych;

- katastrofy synergiczne, którym to terminem określa się sytuację, gdy katastrofa naturalna wywołuje swymi skutkami katastrofę techniczną lub też odwrotnie, są współcześnie dominującym rodzajem katastrof zwielokrotniających destrukcyjne skutki ich łącznego zaistnienia, a tym samym utrudniają oraz zwielokrotniają potrzeby ratowania i usuwania skutków;

- cyberprzestrzeń to nowa, wciąż wzrastająca na znaczeniu sfera ludzkiej działalności wymagająca ochrony i obrony przed destruktywnymi oddziaływaniami na czele z cyberterrorem;

- zagrożenia niemilitarne, zarówno społeczne, katastrofy i awarie techniczne, klęski żywiołowe oraz skażenie środowiska są porównywalne ze skutkami wojen, a ochrona przed nimi i usuwanie ich skutków stanowią również współczesną ochronę i obronę narodową, do której państwo musi zmobilizować cywilne oraz wojskowe siły i zdolności działania;

- niski poziom świadomości zagrożeń oraz przygotowania ochronnego i obronnego społeczeństwa i państwa polskiego same w sobie stanowią zagrożenie bezpieczeństwa narodowego, prowokując los oraz przeciwników, jak również skazując nas na reaktywne, improwizowane działania w sytuacji zaistnienia zagrożeń.

Bibliografia

1. Czaputowicz J., Bezpieczeństwo międzynarodowe. Współczesne koncepcje, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
2. Fehler W., Współczesne bezpieczeństwo, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002.
3. Fehler W., Bezpieczeństwo wewnętrzne współczesnej Polski. Aspekty teoretyczne i praktyczne, Warszawa 2012.
4. Kukułka J., Nowe uwarunkowania i wymiary bezpieczeństwa międzynarodowego Polski, *Wiś i Państwo*, 1995, nr.1.
5. Kuźniar R., i in., Bezpieczeństwo międzynarodowe, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2012.
6. Bezpieczeństwo Narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie, Wydawnictwo BELLONA.
7. Konflikty współczesnego świata. Wielkie tematy, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.